

ANTIUVANS GENOMBROTT

Skenbart levde den folkliga frakturstilen och den lärda antikvan i fredlig samexistens – de hade ju skilda användningsområden. Men i mitten av 1700-talet började användningen av antikvan sprida sig. Både beundran för det franska och för antiken spelade in.

Gårdsrum, *n.* Enclos d'une cour.
Gårdsstomt, *m.* Le terrain d'une maison.
Gårdsward, *m.* Guet de village.
Gårdfoppar, *m.* Cuivre de rosette.
Gårdfel, *n.* Gargotte.
Gårma, *v. n.* Fumer beaucoup.
Gårmaferi, *n.* Purification du cuivre noir.
Gårer, *g.* Safring.
Gårtaff, *f.* Pin gras, qui est mal-propre pour la charpenterie.
Gårtsju, *m.* Larron de bétail.
Gås, *f.* Oie; Turkisk Gås, Oie de turquie; Gåsfjäder, Plume d'oie; Gåsfett eller Gåsfister, Graisse d'oie; Gåsfot, Patte d'oie; Gåshalwa, Moitié d'une oie; Gåstrås, Petite oie; Gåstråd, Merde d'oie; Gåsumar, Oison.
Gåstakt, *m.* Jars.
Gåse, *m.* Gargon; Gåsebarn, Enfant mâle; Gåsefett, Jeu de gargon.
Gåsbett, *f.* Argentine.
Gåta, *f.* Enigme.
Gått, *m.* Fou, Moqueur, Joueur d. farces; Gått gånst, Se moquer de; Railler de qu.

Exempel på frakturstil.

Det finns flera gotiska tryckstilar, frakturstilen är bara en av dem. Benämningen frakturstil kommer förstas av bokstävernas knäckta, kantiga utseende. Den utvecklades i början av 1500-talet. I Tyskland och Norden var denna tryckstil dominerande under 15-, 16-, 17- och 1800-talet.

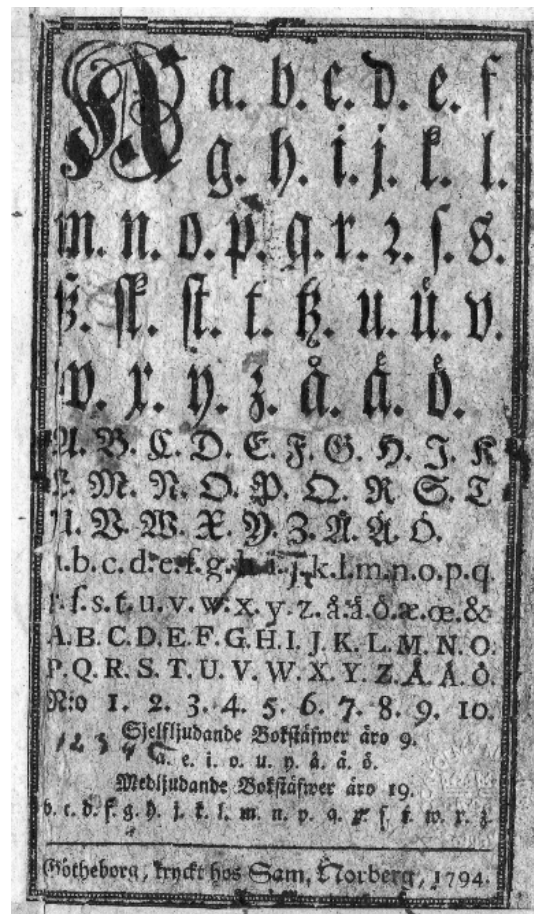
Antikvan – den stil som är ensamrådande numera – användes till att börja med mest för att utmärka utländska ord i en textmassa som i övrigt var satt med frakturstil. Ta till exempel titeln på Karl XII:s bibel från 1703:

BIBLIA, Thet är All then Heliga Skrift På Swensko...

Det latinska BIBLIA är satt med antikva, resten med frakturstil. Ännu under första hälften av 1700-talet var det mest lärda avhandlingar som sattes helt och hållet med antikva, de var ju skrivna på latin. Om en ståndsperson råkade ha någon fransk roman i sin lilla boksamling så var texten satt med antikva – i den romanska världen fick frakturstilen aldrig fäste. Svenska vetenskapsakademien diskuterade vid sina första sammanträden 1739 om man skulle trycka sina skrifter med antikva. En av antikvans tillskyndare var ordföranden Carl Linnæus. Akademien vågade inte ta steget fullt ut av rädsla att inte nå ut till sina läsare. Men man ville ändå känna sig för. Resultatet blev en stilblandning; en del artiklar trycktes med frakturstil, andra med antikva. Den 1753 grundade Svenska Vitterhetsakademien lät däremot ända från början trycka sina skrifter med antikva. Man ser att genombrottet för antivan inom dikt och värtalighet skedde åren kring 1750.

Hedvig Charlotta Nordenflychts första dikter trycktes med frakturstil men efter ca 1750 trycktes de alla med antikva. Vid 1700-talets slut dominerade fortfarande frakturstilen i biblar och psalmböcker, tidningar, kungörelser, skillingtryck, bondepraktikor och almanackor. Nästan alla upplagor av lagboken var också satta med frakturstil. Runt 1790 hade fortfarande tre av fyra Stockholmstidningar frakturstil: Stockholmsposten, Dagligt Allehanda och Inrikes Tidningar. Bara Gjörwells Almänna Tidningar trycktes med antikva. Den innehöll ju också mycket lärt material. I facktidskrifterna dominerade däremot antikvan. Det fanns redan då facktidskrifter för bland annat läkare, präster, officerare och sjöofficerare som utgavs av yrkesgruppernas respektive sällskap. Antikvan vann alltså terräng. Den var mer lättläst (för dem som var lästränade på båda stilarna) och den stod i samklang med det klassicistiska idealet. ABC-böcker från slutet av århundradet har ofta båda stilar. Med versala och gemena varianter blev det många bokstäver för barnen att lära sig. I Sverige användes dubbel-s:et (ß) – som egentligen är ett s följt av ett z – i frakturstilen men inte i antikvastilen. (I tyskan används som bekant dubbel-s:et även i antikvan. En stavningsreform 1996 har minskat användningen av denna ganska onödiga bokstav.) Det fanns vissa stavningsregler knutna till frakturstilen. Antikvans enkel-v sattes oftast med w. V fanns visserligen i fraktursnitt men användes sparsamt.

Man skrev November, Advocat, Venedig (ord med rötter i latinet) men Sweaborg, Wexiö, watten. Prefixet von i adliga ättenamn stavades förstås med v. Man skrev Sverige med frakturstil men Sverige med antikva. I Tyskland utbröt "krig" mellan de olika stilarnas anhängare. I Sverige trängde antikvan fram sakta och utan uppsplitande debatt som det passar sig i vårt reformistiska land.

I ABC-böcker från slutet av seklet fanns ofta bokstäverna i båda varianter.

Lasse Schulze